

Stavbna zgodovina in umetnostna dediščina studeniškega samostana v luči obnove 2022–2025

Simona Kostanjšek Brglez*

DOI: <https://doi.org/10.62409/czn.312>

CC BY-SA 4.0

UDK – UDC: 726:2-523.6(497.4)Studenice)

Potrjeno – Accepted: 15. 12. 2025 | Objavljeno – Published: 31. 8. 2026

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

Simona Kostanjšek Brglez: Stavbna zgodovina in umetnostna dediščina studeniškega samostana v luči obnove 2022–2025. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 97=62(2026), 1, str. 75–111

Prispevek predstavlja rezultate interdisciplinarnih raziskav ter obnovitvenih posegov na južnem delu samostana Studenice med letoma 2022 in 2025. V ospredju je nova ikono-grafska opredelitev srednjeveških poslikav v nunski empori, ki jih je mogoče povezati s sv. Janezom Krstnikom, ter analiza razvoja zahodnega trakta, vključno s pritličnim in nadstropnim arkadnim hodnikom, stebriščno dvorano in prostorom južno ob njej. Ti prostori so veliko baročno preobrazbo doživeli v 17. stoletju. V prvo polovico 18. stoletja lahko umestimo vzhodno fasado zahodnega trakta z ornamentalnim okrasjem, večji posegi na samostanskih stavbah pa so bili izvedeni v drugi polovici 19. stoletja. Pomembne arheološke najdbe dokumentirajo porušeni južni del zahodnega trakta ter potrjujejo obstoj samostanske lekarne in stenskih poslikav na območju križnega hodnika.

Ključne besede: Samostan Studenice, nunska empora, sv. Janez Krstnik, Rojstvo sv. Janeza Krstnika, Jezusov krst v reki Jordan, srednjeveško stensko slikarstvo, srednjeveška arhitektura, baročna arhitektura, baročno fasadno okrasje, arheološke najdbe.

* Dr. Simona Kostanjšek Brglez, (ORCID identifier 0000-0001-9497-7127), konservatorica, univ. dipl. prof. likovne umetnosti, vodja projekta revitalizacije studeniškega samostana (2022-), Zgodovinsko društvo dr. Jožeta Koropca Slovenska Bistrica, Grajska ul. 11, 2310 Slovenska Bistrica, Slovenija, simona.kostanjsek.brglez@gmail.com – *Simona Kostanjšek Brglez, PhD, (ORCID identifier 0000-0001-9497-7127), conservator, university-educated art teacher, project manager for the revitalization of the Studenice Monastery (2022-), Dr. Jože Koropec Historical Society Slovenska Bistrica, Grajska ul. 11, SI 2310 Slovenska Bistrica, Slovenia, simona.kostanjsek.brglez@gmail.com*

Simona Kostanjšek Brglez: Building History and Artistic Heritage of the Studenice Convent in the Light of the 2022–2025 Restoration. Review for History and Ethnography, Maribor 97=62(2026), 1, pp. 75–111

The article presents the results of interdisciplinary research and restoration work carried out on the southern part of the Studenice convent between 2022 and 2025. Particular attention is devoted to the new iconographic interpretation of the medieval wall paintings in the nuns' choir, which can be associated with St John the Baptist, as well as to the analysis of the development of the western wing of the convent complex, including the ground-floor and upper arcaded corridors, the columned hall, and the adjoining room to its south. These spaces underwent a major Baroque transformation in the seventeenth century. The eastern façade of the western wing, decorated with ornamental motifs, can be dated to the first half of the eighteenth century, while more extensive alterations to the convent buildings were carried out in the second half of the nineteenth century. Significant archaeological finds document the demolished southern part of the western wing and confirm the existence of a monastic pharmacy and wall paintings in the area of the cloister.

Keywords: Studenice Convent, nuns' choir, St John the Baptist, Birth of St John the Baptist, Baptism of Christ in the Jordan, medieval wall painting, medieval architecture, Baroque architecture, Baroque façade decoration, archaeological finds.

UVOD

Razpust dominikanskega samostana leta 1782 je pomenil začetek obdobja lastniških in funkcionalnih sprememb kompleksa.¹ Že nekaj let po razpustu je požar, ki se je 7. marca 1788 razširil iz bližnje kovačnice, povzročil obsežno uničenje stavbne substance ter izgubo prvotne štiritraktne zasnove južnega dela kompleksa. Tega so poleg obstoječih cerkve, nunske empore, priorata s prizidkom, zvonika in zahodnega trakta tvorili še severni, južni in vzhodni trakt, ki jih niso obnovili.² Do danes so se tako poleg nekdanje upravne stavbe na severu ohranili našteti deli kompleksa (brez treh traktov) na jugu, pri čemer pa zahodni trakt ni ohranjen v prvotnem obsegu. Najstarejše dele obstoječega kompleksa, katerega jedro je iz 13. stoletja, predstavljajo cerkev, nunska empora in zahodni trakt, ki so bili (z izjemo nadstropja empore, kjer so bili po izgradnji izvedeni le manjši posegi) v 17. in 18. stoletju baročno preoblikovani.³

¹ Samostan Studenice (EID: 1-00707) je z odlokom Občine Poljčane razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena (Ur. l. RS, št. 12/2009-401, 96/2009-4221).

² Kovačič, Studeniški požar l. 1788, str. 79–80.

³ Temeljni članek o arhitekturnem razvoju studeniškega samostana: Curk, Studenice – pomemben spomenik naše umetnostne zgodovine, str. 284–302. Podrobnejša študija o srednjeveški arhitekturni plastiki, vključno s celovitim stanjem raziskav: Oter Gorenčič, *Deformis formositas ac formosa deformitas*, str. 247–270.

Po obdobju posvetnih lastnikov, med katerimi izstopajo Sparovitz, ki so leta 1844 temeljito prezidali upravno stavbo,⁴ so samostan leta 1885 oziroma 1886 kupile magdalenke, ki so mu povrnilo prvotno funkcijo. Po pregonu sester leta 1949 je bil namenjen stanovanjskim in združenim potrebam; v devetdesetih letih 20. stoletja so se začela nujna sanacijska dela. Na začetku 21. stoletja je Nadškofija Maribor zasnovala preureditev v dom starostnikov; izvedena je bila statična sanacija in delna obnova fasad, a so se dela predčasno ustavila.⁵ Konec leta 2021 je propadajoč objekt kupilo mariborsko podjetje Enertec, ki namerava samostan nameniti turističnim in kulturnim dejavnostim.

Slika 1: Pogled na samostanski kompleks (foto: Jernej Koritnik)

Razprava temelji na materialnih analizah zahodnega trakta in nunske em-pore ter prinaša nova spoznanja o srednjeveških in novoveških gradbenih fazah, stenskih poslikavah in materialni kulturi samostana. Nova dognanja,

⁴ Kostanjšek Brglez & Urlep, *Studenice, drobci iz zgodovine samostana* (razstava).

⁵ Obnova kompleksa za potrebe ureditve doma starostnikov, vključno z novimi odkritji, je bila predmet samostojnih obravnav: Horvat, *Upravna stavba samostana dominikank v Studenicah*, nova odkritja o zgodovini nastanka, str. 91–102; Horvat, *Obnova samostana Studenice*, str. 160–174.

ki so rezultat obnove (zlasti) južnega dela kompleksa v letih 2022–2025,⁶ omogočajo boljše razumevanje prostorske organizacije samostana in funkcionalne rabe posameznih delov kompleksa v različnih obdobjih, dopolnjeno interpretacijo razvoja kompleksa, spreminjajo nekatere dosedanje predstave ter razkrivajo pomen vzporednega raziskovalnega in konservatorskega dela med posegi v tako kompleksne raščene arhitekture.⁷

IZHODIŠČNO STANJE OBJEKTA IN NUJNI SANACIJSKI POSEGI

Samostanski kompleks je bil pred pričetkom obnove leta 2022 v kritičnem stanju.⁸ Najbolj ogrožen je bil zahodni trakt, kjer so bile poškodbe konstrukcije najizrazitejše. Sanacijska dela, ki so se s prekinitvami izvajala od leta 1994, so bila ustavljena v fazi, ko je bil objekt nezaščiten in statično nestabilen. Dolgotrajno zamakanje zaradi dotrajane strehe, nedokončanih posegov in neustrezno urejenega odvodnjavanja je povzročilo propadanje nosilnih zidov, preperevanje opeke in korozijo vgrajenih kovinskih konstrukcij.

Slika 2: Tloris pritličja samostana (Jaro Ješe, Mateja Kumer)

⁶ Del obnove je v letih 2023–2024 sofinanciralo Ministrstvo za kulturo RS. Obseg obnovitvenih del je razviden iz poročil o spomeniškovarstvenem projektu: Poročilo o opravljenem spomeniškovarstvenem projektu v letu 2023; Poročilo o opravljenem spomeniškovarstvenem projektu v letih 2023–2025.

⁷ Na osnovi zbranih ugotovitev bo v ločenem prispevku predstavljena celovita interpretacija gradbenega razvoja samostana, ki bo združila rezultate zadnjih raziskav in analizo ohranjenih načrtov.

⁸ Samostan Studenice (EID: 1-00707) je z odlokom Občine Poljčane razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena (Ur. l. RS, št. 12/2009-401, 96/2009-4221).

Na kritičnih mestih so se pojavile nevarne razpoke, prišlo je tudi do posedanja, izmikanja in delnega rušenja obokov, odmika zahodnega zidu od osnovne konstrukcije in možnosti prevrnitve južne stene trakta. Strokovna mnenja iz let 2022 in 2023 so potrdila, da objekt izgublja globalno stabilnost.⁹ Objekt je bil ocenjen kot nevaren za okolico, saj bi že šibkejši potresni sunek lahko sprožil hipno rušenje nestabilnih delov.¹⁰ Takšno stanje je narekovalo nujno izvedbo stabilizacijskih ukrepov in začetek celovite obnove, ki se je leta 2022 pričela s sanacijo streh in drugimi posegi za preprečitev nadaljnega propadanja stavbne substance. Posebna pozornost je bila namenjena sanaciji statično labilnega območja ob stopnišču in jašku za dvigalo, ki sta bila na začetku 21. stoletja pripojena k stavbi v okviru načrtovane preureditve v dom starostnikov. Neustrezno izvedeni stiki ter predrtje obstoječe strehe trakta so povzročili dolgotrajno zamakanje in nadaljnje degradacije konstrukcije. Med aktualno obnovo je bilo ostrešje v tem delu v veliki meri nadomeščeno z novim, medtem ko je odprta konstrukcija stopnišča dobila lastno streho. S sanacijo streh in ureditvijo odvodnjavanja so bili prvič po daljšem obdobju vzpostavljeni pogoji za celovito zaščito objekta, nadaljnja obnovitvena dela in sistematične raziskave.

ZASNOVA PRITLIČJA ZAHODNEGA TRAKTA IN NJEGOVIH POVEZAV

Raziskave v pritličju zahodnega trakta in drugih pritličnih prostorih so dopolnile razumevanje tlorisnega razvoja kompleksa, zlasti na območju križnega hodnika. Po odstranitvi dotrajane vzhodne fasade trakta se je razkrila materialna substanca zidov: pritlični del je grajen s kamnom, nadzidava nad šilastoločnimi arkadami pa je opečna. Posebej dragocena je najdba ostankov kamnitih konzol na nekdanji (romansko-gotski) dvoriščni steni trakta.¹¹ Na te je bila najverjetneje oprta strešna konstrukcija križnega hodnika. V zreli ali pozni gotiki so križni hodnik arkadirali, v novem veku pa so arkade, kot je omenjeno zgoraj, nadzidali z opeko ter tako celotni trakt razširili na dvorišče.¹²

⁹ Ježovnik, Poročilo o ogledu Samostana dominikank v Studenicah; Dolinšek, Strokovno mnenje o gradbeno konstrukcijskem stanju samostana Studenice pri Poljčanah.

¹⁰ Dolinšek, Strokovno mnenje o gradbeno konstrukcijskem stanju samostana Studenice pri Poljčanah.

¹¹ Na severnem delu hodnika sta dve povsem ohranjeni konzoli, medtem ko lahko drugod jasno prepoznamo med seboj približno enako oddaljene odbite konzole.

¹² Južni srednjeveški del križnega hodnika s šilastoločnimi arkadami ima banjast obok s sosvodnicami in je starejši od v baroku zgrajenega ožjega in križnogrebenasto obokanega severnega dela hodnika. Severni del je tudi nivojsko nižji od južnega dela, do katerega se vstopa skozi manieristični portal z letnico 1665.

Slika 3: Dvoriščna oziroma vzhodna fasada zahodnega trakta z arkadami, nadzidanimi v baroku (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Večfazni arhitekturni razvoj je opazen tudi v pritličju nunske empore. Na zahodni steni cerkve, tik pod obstoječimi baročnimi oboki, so vidni odžagani tramovi, ki kažejo, da je bilo pritličje nunske empore prvotno ravno stropano. Sedanji obok je verjetno iz okoli 1660, kar potrjuje letnica 1661, vklesana na temenskem kamnu portala.¹³

Med najpomembnejše arhitekturne ostanke najzgodnejše faze sodi ohranjen talni zidec zahodne stene cerkve, ki je bila kot špitalska cerkev najverjetneje zgrajena do leta 1237.¹⁴ Njegov neprekinjen potek jasno dokazuje, da je bila cerkvena ladja že na začetku, pred prizidavo zahodne empore, ki je umeščena bodisi v štirideseta bodisi v sedemdeseta leta 13. stoletja,¹⁵ enako široka kot danes. Stanje ohranjenosti zidca kaže, da je bil pred izgradnjo empore vsaj desetletje, verjetno pa še nekoliko dlje, izpostavljen zunanjim vplivom.

¹³ V pritličju priorata, ki je bil k severni steni empore prizidan do leta 1639, kot je razvidno iz letnice na zunanjem portalu, so ob vzhodni in zahodni steni vidni ostanki temeljev neke druge, nekoliko ožje stavbe. Za kakršnokoli interpretacijo bi bilo potrebno izvesti arheološke raziskave. Ni izključena možnost, da je šlo za nekakšno vhodno lopo.

¹⁴ Oter Gorenčič, *Deformis formositas ac formosa deformitas*, str. 247 (s citirano starejšo literaturo).

¹⁵ Curk emporo umešča v sedemdeseta leta, Oter Gorenčič pa v štirideseta leta. Curk, *Studenice – pomemben spomenik naše umetnostne zgodovine*, str. 295; Oter Gorenčič, *Deformis formositas ac formosa deformitas*, str. 260, 262.

Pomembno je tudi, da talni zidec nikjer ni prekinjen ali sekundarno poškodovan ter da na zahodni steni cerkve ni nobenih naknadnih pozidav, ki bi kazale na nekdanji vhod v cerkev z zahoda, kot je navedeno v literaturi.¹⁶ Na podlagi tega je mogoče upravičeno sklepati, da cerkev ni imela nikoli vhoda iz zahodne strani in da je bil vhod v cerkev že v izhodišču umeščen na severno stran, kar je skladno tudi z bližino potoka in strmo konfiguracijo terena ob zahodni steni.

Slika 4: Zahodna stena ladje s talnim zidcem in pritličje nunske empore (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Vse ugotovitve glede pritličja južnega dela kompleksa, od načina gradnje, kamnitih konzol do talnega zidca na zahodni steni cerkve, potrjujejo, da je bila osnovna zasnova kompleksa določena že v najzgodnejših gradbenih fazah v 13. stoletju. Poznejši posegi so dosledno sledili prvotni tlorisni logiki in je niso bistveno spreminjali.

STAVBNI RAZVOJ PRVEGA NADSTROPJA ZAHODNEGA TRAKTA

Dvorana v prvem nadstropju zahodnega trakta je eden najimenitnejših prostorov kompleksa. Na zahodu se z nizom polkrožno in ravno zaključenih

¹⁶ Curk, Studenice – pomemben spomenik naše umetnostne zgodovine, str. 297.

ozkih srednjeveških oken s kamnitimi okvirji odpira proti potoku, na vzhodu pa proti nivojsko višjemu hodniku.¹⁷ Po dolžini jo vrsta baročnih stebrov, ki na sredini podpirajo križnogrebenaste obočne pole, deli na dva dela. Na enem od okenskih ostenij na vzhodni steni dvorane je bila med obnovo za potrebe načrtovane ureditve doma starostnikov odkrita poznogotska freska s Kristusovim obličjem (najverjetneje motiv Veronikinega prta), ki je umeščena v čas okoli leta 1400, a bi lahko bila tudi nekoliko starejša.¹⁸ O podobi dvorane pred baročno prezidavo ne vemo ničesar; glede na pozicijo srednjeveških oken pa lahko sklepamo, da je bila precej nižja, verjetno tudi ravno stropana. Prav tako je moral biti nekoliko nižji talni nivo. Ni izključena možnost, da so bile v tem delu kompleksa nunske celice. Dvorana je bila morda po dolžini s hodnikom razdeljena na dva dela, ta pa z vmesnimi stenami pregrajena v manjše prostore, od katerih je bil vsak osvetljen s po enim oknom.

Slika 5: Dvorana v prvem nadstropju zahodnega trakta
(foto: Simona Kostanjšek Brglez)

¹⁷ Srednjeveška okna v dvorani so bila izvedena brez lesenih okvirjev; okenska krila so se zapirala neposredno v folc (brazda) v kamnitem podboju, kar je značilno za starejša okna.

¹⁸ Poleg Kristusovega obličja, šabloniziranega ozadja in okrasnih bordur sta naslikani tudi dve majhni klečeči figuri, nad katerima je napisni trak. Gl. Menoni, Preliminarna ocena novoodkritih stenskih slikarij na območju mariborske območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (1990–2013), str. 93–94; Kostanjšek Brglez & Urlep, *Studenice, drobci iz zgodovine samostana* (razstava).

Na nekdanji vzhodni zunanji oziroma dvoriščni steni trakta (na hodniku vzdolž dvorane in prostora južno ob njej) se je poleg omenjenih srednjeveških oken v manjših zaplatah ohranil tudi srednjeveški omet;¹⁹ nad njim je vidnih še nekaj odžaganih lesenih tramov, s pozicije katerih lahko sklepamo na višino trakta v srednjem veku.²⁰ Ta je takrat segal približno do nastavkov baročnih obokov.

Slika 6: Hodnik ob dvorani z nizom srednjeveških oken v nekdanji zunanji steni trakta (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Zaradi velike statične ogroženosti sta bila tako hodnik kot dvorana in tudi manjši prostor južno ob njej deležna zahtevnih stabilizacijskih posegov, ki so zaščitili originalno stavbno substanco in omogočili interpretacijo originalnih elementov.

Obšit in injektiran²¹ je bil srednjeveški omet na vseh okenskih ostenjih v dvorani, vključno z ostenjema oken, ki sta bili v sklopu obnove ponovno

¹⁹ Na nekaterih mestih so se ohranili tudi ostanki horizontalne črte v sivi barvi.

²⁰ Severni del hodnika je ožji od dela hodnika južneje od stopnišča, njegov banjast obok pa je po temenu okrašen s poglobljenimi mnogokotnimi dekorativnimi polji, značilnimi za 17. stoletje. Nastanek tega dela hodnika v 17. stoletju potrjujejo tudi polkrožno sklenjena okna.

²¹ Pri obšivanju se robovi ohranjenega ometa mehansko utrdijo in povežejo z novo apneno malto, s čimer se prepreči nadaljnje krušenje in širjenje poškodb. Injektiranje pa pomeni vbrizgavanje apnene mase v razpoke ter prazne prostore med ometom in zidno podlago, s čimer se zapolnijo votline, ponovno vzpostavi stik med sloji in zmanjša nevarnost odstopanja oziroma odpadanja ometa.

odprti; konservirani in deloma restavrirani so bili tudi kamniti okenski okvirji. V drugem nadstropju nad hodnikom je bil utrjen omet z naslikano baročno urno številčnico. Na podlagi njene lege na nekdanji zunanji steni cerkve ter oblike akanta,²² ki jo poudarja, je mogoče sklepati, da je nastala še pred povišanjem oziroma nadzidavo samostanskega trakta, ki je bila najverjetneje izvedena v drugi četrtini 18. stoletja, ko je bila urejena tudi v nadaljevanju članka obravnavana fasada z naslikanim okenskim okrasjem.

Slika 7: Naslikana urna številčnica na južni steni cerkve po konservatorskih posegih (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

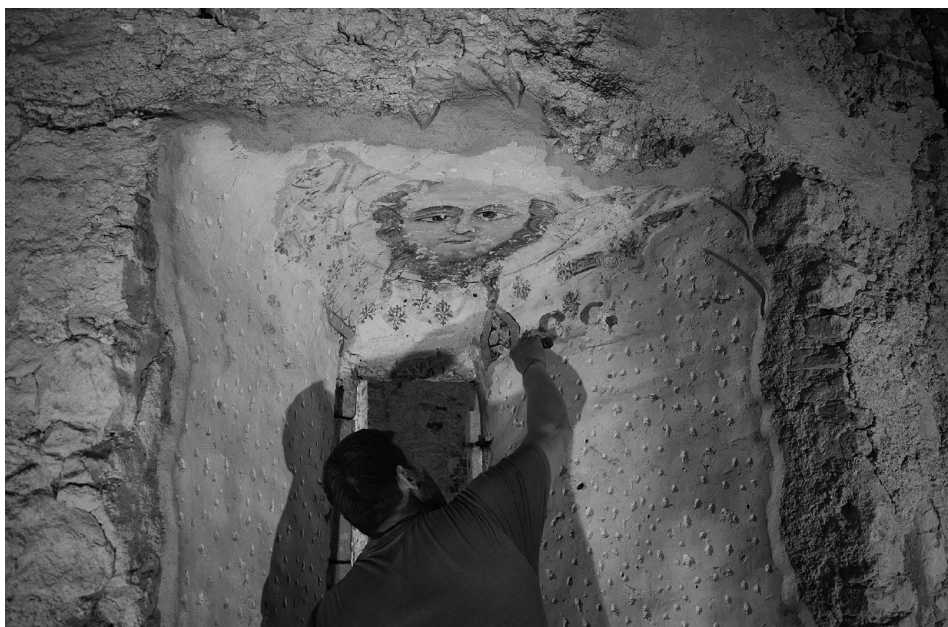
V okviru obravnavane zadnje obnove so bila na baročnih stebrih v dvorani dokumentirana kamnoseška znamenja, ki kažejo na to, da so bili za stebre uporabljeni starejši kamniti elementi.²³ V prvem in drugem zazidanem okenskem ostenju so bili najdeni deli srednjeveških kamnitih okenskih okvirjev,

²² Akant je stiliziran rastlinski motiv, izpeljan iz listov akantove rastline (*Acanthus*), ki se v baročni umetnosti pogosto uporablja kot dekorativni element v arhitekturi, poslikavah in kiparstvu.

²³ Na stebrih so bili izvedeni manjši posegi – čiščenje površinske umazanije, ostankov malte in gradbenega materiala ter odstranjevanje oranžno-rdečega markirnega spreja, s katerim so med sanacijo okrog leta 2000 vzpostavili geodetske merilne točke za spremljanje deformacij stavbne substance med obnovo. Za opravljene posege na stebrih: Klemenčič, Krajnc, Konservatorsko-restavratorsko poročilo. Delavnica Studenice, Studenice – samostan dominikank.

ki so jih v baroku uporabili kot gradbeni material. Na ostenju prvega okna so bili odkriti in konservirani grafiti, najverjetneje izvedeni z odlomljeno opeko, in sicer pred zazidavo okenske odprtine v baroku. Napisa s pisanimi črkami sta nečitljiva; tretji grafit, sestavljen iz zaporednih kratkih črtic, najverjetneje predstavlja obliko štetja ali sprotnega beleženja.

V dvorani je bilo med posegi mogoče prepoznati vsaj tri srednjeveške faze, pri čemer so vsaj enkrat spremenili tudi pozicije oken. Faze so posebej dobro vidne na ostenju s Kristusovim obličjem, kjer zadnja plast ometa s fresko predstavlja tretjo srednjeveško fazo.

Slika 8: Izvajanje konservatorskih posegov na okenskem ostenju s fresko s Kristusovim obličjem (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Tudi prostor južno ob stebriščni dvorani je srednjeveškega izvora in je nastal sočasno z dvorano, kar potrjuje ostanek okenskega okvirja na vzhodni steni in zazidan gotski portal na severni steni, ki sta kamnoseško obdelana enako kot okvirji oken v dvorani. V tem prostoru so bile po odstranitvi betonske plošče in nasutja nad oboki najdene meter široke opečne stopnice iz predbaročne faze. Skozi omenjeni srednjeveški kamnit portal so vodile v dvorano z nižjim talnim nivojem. Slogovno in materialno so premalo izrazite za natančno datacijo, gotovo pa so nastale pred obokanjem pritličnega prostora južno ob kleti, ki je bilo najverjetneje izvedeno v 17. stoletju, in pred obokanjem sosednje stebriščne dvorane ter obravnavanega prostora, ko so vratno odprtino zazidali in na to steno z obeh strani naslonili oboke. Njihova lega

in povezava z zazidanim portalom kažeta na spremembe v notranji prostorski zasnovi ter reševanju približno metrske višinske razlike med sosednjima prostoroma v času preureditve trakta.²⁴

Slika 9: Opečne stopnice, ki so vodile v dvorano (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Na podlagi opisanih ugotovitev je mogoče dvorano opredeliti kot prostor z več bolj ali manj jasno razločljivimi gradbenimi fazami. Raziskave so potrdile, da je bil talni nivo dvorane in prostora ob njej prvotno nižji, kar dokazuje pozicija srednjeveških oken. Njegovo povišanje še pred obsežno barokizacijo v 17. stoletju je narekovalo spremembo komunikacij med prostori, kar so rešile stopnice. Odkrite spolije, grafiti, analiza plasti ometov in drugo priča o nenehnem prilagajanju zahodnega trakta potrebam samostanske skupnosti ter hkrati osvetljujejo njegov stavbni razvoj.

NOVA INTERPRETACIJA FRESK V ZAHODNI EMPORI

Zahodna empora oziroma nunska empora ali nunski kor, prizidan k zahodni steni cerkvene ladje, je arhitekturno najiminitnejši in hkrati eden najstarejših

²⁴ Stopnic zaradi nujno potrebnih stabilizacijskih posegov ni bilo mogoče prezentirati, ampak so bile po dokumentiranju zaščitene z geotekstilom, nato pa je bilo izvedeno nasutje, vstavljena armaturna mreža in vlita betonska plošča.

ohranjenih delov samostanskega kompleksa. Gre za prečno na ladjo postavljen, v tlorisu pravokotni prostor, ki je v pritličju opravljal komunikacijsko funkcijo (prehod), v nadstropju pa je bil namenjen molitvenemu bogoslužju redovnic. Po Höflerju se ta prostor umešča »med inkunabule zgodnjegotske arhitekture na Slovenskem«, ²⁵ po Zadnikarju pa je »naša najlepša enotna dvoranska prostornina 13. stoletja.« ²⁶ Njen nastanek se postavlja bodisi v štirideseta bodisi v sedemdeseta leta 13. stoletja. ²⁷ Prostor pokrivata dve križno-grebenasto obokani poli, med sabo razdeljeni z obočno oprogo. Konzole in zgodnjegotski kapiteli so reliefno okrašeni z lilijastimi, palmetnimi, polpalmetnimi listi oziroma s peterokrakimi zvezdami. ²⁸

Slika 10: Zahodna oziroma nunska empora (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Na vzhodni steni nad lokoma, skozi katera je bil do sedemdesetih let 17. stoletja, ko je bil prizidan zvonik, urejen dostop do ladijskega dela empore, ²⁹

²⁵ Höfler, *Srednjeveške freske v Sloveniji*, str. 194.

²⁶ Zadnikar, *Romanika v Sloveniji. Tipologija in morfologija sakralne arhitekture*, str. 128.

²⁷ Curk, Studenice – pomemben spomenik naše umetnostne zgodovine, str. 295; Oter Gorenčič, *Deformis formositas ac formosa deformitas*, str. 260, 262.

²⁸ Prav tam, str. 258–260 (s citirano starejšo literaturo). Palmetni listi so stiliziran rastlinski ornament, ki se iz skupnega izhodišča simetrično širi v obliki pahljače.

²⁹ To je redovnicam omogočalo spremljanje bogoslužja ob hkratni prostorski ločenosti od cerkve – skladno z zahtevami klavzure.

so ohranjene v nadaljevanju obravnavane poslikave, ki so večinoma še pod beleži.

Empora je v jedru ohranila svojo srednjeveško podobo, saj je prostor po dolžini, širini in višini ostal nepregrajen. Poznejši posegi so bili minimalni; obsegali so le ureditev baročnega stopnišča na zahodu ter preoblikovanje starejših oziroma dodajanje novih okenskih in vratnih odprtin.

V 17. stoletju so na severu k njej prizidali priorat; na portalu, ki vodi vanj, je vklesana letnica 1639. Najpozneje takrat so zazidali veliko okroglo okno tik nad portalom, ki je prej osvetljevalo emporo. Okno je namreč s prizidavo priorata izgubilo svojo osnovno funkcijo.³⁰

Slika 11: Nekdanja zunanja stena zahodne empore z okroglim oknom (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

³⁰ Poleg tega, da je okno izgubilo funkcijo, bi dve tako veliki odprtini, postavljeni ena nad drugo, pomenili znatno izgubo stenske mase, s čimer bi bila lahko ogrožena tudi nosilnost konstrukcije.

Leta 2025 so bili na okenskem ostenju in v njegovi okolici izvedeni stabilizacijski in konservatorski posegi.³¹ Pred omenjenimi deli so bile spomladi 2024 opravljene sondažne raziskave empore.³²

Poleg že znanih poslikav na vzhodni steni, predstavljenih v nadaljevanju, so bile barvne plasti potrjene tudi na obokih in drugih delih dvorane.³³ Glede na stavbni razvoj nunske empore velja omeniti, da je zaglajen apneni omet z beležem ohranjen tudi pod služnikom na zahodni steni, kar pomeni, da prostor v prvi fazi verjetno ni imel obstoječega oboka.³⁴

Osrednjo pozornost zasluži ikonografska reinterpretacija fresk na vzhodni steni nad lokoma, ki jih je odkril že spiritual studeniških magdalenk Adolf Hytrek.³⁵ Leta 1947 si jih je ogledal umetnostni zgodovinar in konservator France Stele, ki je Studenice obiskal skupaj s slikarjem in restavratorjem Matjem Sternenom in umetnostnim zgodovinarjem Ivanom Veiderjem.³⁶ V terenskih zapiskih je opozoril, da je barvni sloj nanešen na zelo fin, gladek omet in da je barvna plast spojena z beležem, zaradi česar je pri njegovem odstranjevanju potrebna posebna previdnost.³⁷ Glede motivike je domneval, da je morda upodobljena postelja z umirajočo Marijo, desno od dveh figur ob njej pa bi po njegovem mnenju lahko stal Jezus s križnim nimbom.³⁸ Ob ponovnem obisku leta 1954 je prizor že opredelil kot Marijino smrt z ležečo umirajočo figuro in Kristusom v sredini ter dodal, da se desno od prizora

³¹ V prvi fazi so bili konservirani fragmenti prvotnega ometa z geometrično poslikavo, v drugi pa je bilo ostenje v zgornjem delu, kjer je manjkalo, pozidano v prvotno formo. Ostenje je bilo nato v celoti obdelano z apnenim ometom.

³² Kostanjšek Brglez, Vloga za umestitev nunske empore v Studenicah v letni program Restavratorskega centra; Kostanjšek Brglez, Samostan Studenice, Preventivno sondiranje zahodne empore in priprava restavratorsko konservatorskega projekta. Dodatek k vlogi za umestitev raziskav nunske empore v Studenicah v letni program Restavratorskega centra.

³³ Nylander, Poročilo o konservatorsko restavratorskih raziskavah – restavratorsko sondiranje.

³⁴ Za analizo stavbnega razvoja nunske empore bodo potrebne obsežnejše raziskave, vključno z gradbenimi sondami. Vsaj del zahodne stene je, kot je razvidno tik ob oknu, grajen z velikimi klesanci pravilnih oblik.

³⁵ Po podatkih v zapiskih, hranjenih v župnijskem arhivu, je Hytrek »popisal« prizor Marijine smrti. ŽA Studenice, Razni zgodovinski podatki za kroniko; župnijska kronika, str. 271.

³⁶ ŽA Studenice, župnijska kronika, pag. 271. V župnijski kroniki beremo še: »Po mnenju Veiderja bi utegnile biti te freske delo znamenitega romanskega slikarja, ki je poslikal škofovo kapelo v Krki za časa škofa Dietricha. Prav ta škof je namreč zidal studeniško cerkev. Poleg tega pa so slike istega slikarja našli tudi v Ptujem minoritskem samostanu oz. cerkvi.«

³⁷ ZRC SAZU, UIFS, Terenski zapiski Franceta Steleta, LXXXVI, 9. 9. 1947.

³⁸ Prav tam.

začenja nova slika.³⁹ Po Höflerju gre za risbo v tako imenovanem zobčastem slogu 13. stoletja, ki je imel pri nas najmočnejše oporišče na Ptujju.⁴⁰

Na omenjeni »novi sliki« je zlahka prepoznavna gola figura, ki je bila ob omembah fresk doslej previdno puščena ob strani, verjetno zato, ker zanjo ni bilo najti ustrezne razlage. Levico drži na prsih oziroma pred njimi, z desnico pa kaže navzdol oziroma jo ima položeno ob mednožju. Z zgornjim delom telesa je rahlo zasukan na levo. Nedvomno gre za Jezusa v prizoru Krst v Jordanu. Od figure na levi, ki je še prekrita s plastmi beleža, sta vidni le nogi, ki ju glede na kompozicijo lahko pripišemo sv. Janezu Krstniku, stoječemu na rečnem bregu. Zelenkasta barvna ploskev, ki obdaja Jezusovo golo telo, pa ne predstavlja ogrinjala, kot je videti na prvi pogled, temveč arhaično, stilizirano reko Jordan, ki ima obliko vodnega hriba.

Slika 12: Jezusov krst v Jordanu (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

³⁹ ZRC SAZU, UIFS, Terenski zapiski Franceta Steleta, CXXI, 24. 4. 1954. Figure na sredini prizora s posteljo, ki jo je Stele opredelil kot Kristusa, ni mogoče identificirati.

⁴⁰ Höfler, *Srednjeveške freske v Sloveniji*, str. 194.

Motivu in kompoziciji po bizantinskem vzoru je v srednjeevropski srednjeveški umetnosti mogoče najti več primerjav. Ena najbolj znanih je Giottova freska iz let 1305/1307 v kapeli Arena (Cappella degli Scrovegni) v Padovi. Na njej goli Jezus stoji v Jordanu, na njegovi levi pa je na rečnem bregu sv. Janez Krstnik.⁴¹ Tudi geografsko tesno vzporednico predstavlja motiv v preddverni dvorani stolnice v Krki (Gurk) na Koroškem iz okrog leta 1340.⁴² Gre za sorodno kompozicijo z golim Jezusom (Janez Krstnik je sicer na Jezusovi desni) in stilizacijo vode, ki ima obliko hriba, kar kaže na to, da so bili slikarji, ki so ustvarjali v Studenicah, del širšega umetnostnega kroga, ki je ohranjal arhaične bizantinske sheme.

Slika 13: Rojstvo sv. Janeza Krstnika in Jezusov krst
v Jordanu (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Da se je takšna kompozicijska shema krsta uveljavila in ohranila, potrjuje precej mlajši triptih sv. Janeza Krstnika slikarja Rogierja van der Weydna

⁴¹ Na freski je Jezus gol, kakor je bil navadno upodobljen tudi v zgodnjekrščanski in bizantinski umetnosti, sicer pa je od 13. stoletja naprej praviloma upodobljen s perizonijem oziroma sramnim predpasnikom.

⁴² Preddverna dvorana stolnice v Krki je poslikana s prizori iz Stare zaveze in Nove zaveze. Omeniti velja, da so med Studenicami in Krko obstajale neposredne povezave; krški škof Ditrih II. je pred 27. majem 1277 posvetil prezidano cerkev v Studenicah in za njeno zidavo prispeval tudi denar. Oter Gorenčič, *Deformis formositas ac formosa deformitas*, str. 261; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 21.

(ok. 1455), kjer na osrednji sliki vidimo v perizonij oziroma sramni predpasnik odetega Jezusa, stoječega v Jordanu, ki mu sv. Janez Krstnik z dvignjeno roko podeljuje blagoslov.⁴³ Ta ugotovitev narekuje tudi revizijo sosednjega prizora. Glede na dejstvo, da je torej v Studenicah na desni strani prav gotovo upodobljen Jezusov krst, prizor na levi ni Marijina smrt, ampak rojstvo sv. Janeza Krstnika.⁴⁴

To potrjuje manjše število prisotnih oseb, saj bi ob umirajoči Mariji pričakovali dvanajst apostolov in Kristusa. Ključen element za identifikacijo prizora pa je vedro, ki ga nad posteljo s sv. Elizabeto, materjo sv. Janeza Krstnika, drži ena od figur (verjetno služabnica ali babica). Vedro je namreč neposredno povezano z motivom prve kopeli novorojenčka, ki predstavlja uveljavljen element bizantinskih in poznejših srednjeevropskih upodobitev svetih rojstev. Podobno ikonografsko zasnovano z ležečo sv. Elizabeto in lavorjem z vodo, v katerem služabnici pripravljata kopel za novorojenca, srečamo tudi na upodobitvi Krstnikovega rojstva v Goslarškem evangeliarju iz okrog leta 1240 ter na mlajšem reliefu Antonia Pollaiuola za oltar v krstilnici v Firencah (1366) in sliki Krstnikovega rojstva na Löselovem oltarju (med 1455 in 1460) za kapelo ivanovcev v švicarskem Rheinfeldnu.

Prizora iz življenja sv. Janeza Krstnika sta tesno povezana z duhovnostjo dominikank in rabo empore kot njihovega osrednjega bogoslužnega prostora. Sv. Janez Krstnik je bil za dominikanke še posebej pomemben, saj sta njegovo bivanje v puščavi in vloga »Predhodnika« neposredno zrcalila njihovo lastno odpoved svetu in bivanje v klavzuri.⁴⁵ Prizor rojstva, ki vključuje motiv vode, deluje kot tipološka napoved očiščenja in krsta, kar je v kontekstu redovnega življenja mogoče razumeti kot simbol nenehne duhovne purifikacije, medtem ko prizor krsta pomeni začetek duhovne poti, h kateri so se redovnice zavezale z redovnimi zaobljubami. Freske so tako delovale kot stalna vizualna

⁴³ Leva slika prikazuje rojstvo sv. Janeza Krstnika, desna pa njegovo smrt. Več o motivu Krsta v Jordanu v zgodovini likovne umetnosti in omenjenih upodobitvah: Laske & Holl & Dobschütz & Jaszai, *Taufe Jesu*, str. 247–255.

⁴⁴ Čeprav bi bilo možno, da bi bilo upodobljeno Marijino rojstvo, tudi neposredna bližina prizora Krsta v Jordanu govori v prid upodobitvi Krstnikovega rojstva. Več o Janezu Krstniku v zgodovini likovne umetnosti: Weis, *Johannes der Täufer*, str. 164–190.

⁴⁵ Kot primere srednjeveških ženskih dominikanskih samostanov, kjer je imel sv. Janez Krstnik pomembno vlogo, lahko izpostavimo samostan St. Katarinental v Diessenhofnu v Švici, samostan Unterlinden v Colmarju v Franciji in samostan Kircheim am Ries v Nemčiji. Za ikonografijo ženskih dominikanskih samostanov, pomen posameznih svetniških podob, vključno s sv. Janezom Krstnikom kot »vzorom« za askezo, kontemplativno bivanje v samostanski »puščavi« in klavzurno disciplino: Hamburger, *The Rothschild Canticles ali The Visual and the Visionary*.

opora askezi, molitvi in zavedanju božje navzočnosti v okviru »samostanske puščave«.⁴⁶

Za natančnejše interpretacije ikonografskega programa studeniške nunske empore bodo potrebne nadaljnje raziskave, vendar je že zdaj mogoče domnevati, da se pod beležem skriva širši cikel, ki je vključeval (tudi) prizore iz življenja sv. Janeza Krstnika.

Odkritja potrjujejo, da zahodna empora s svojo arhitekturno zasnovo in premišljenim slikarskim programom pomembno prispeva k razumevanju duhovnega in umetnostnega pomena studeniškega samostana v njegovem najzgodnejšem obdobju.

OBNOVA JUŽNE IN ZAHODNE FASADE ZAHODNEGA TRAKTA

Južna stena zahodnega trakta je bila pred začetkom obnove v kritičnem stanju, saj ni bila grajena kot zunanja stena, ampak so fasado naredili na nekdanje tanke notranje stene in tanka polnila na mestih nekdanjih odprtin oziroma prehodov. To potrjuje tudi načrt (*Plan des Exnonen Klosters zu Studenitz*) iz leta 1816, na katerem je označeno, da je del trakta južneje od te stene predviden za rušitev, pri čemer naj se gradbeni material uporabi za popravilo te stene.⁴⁷ Konstrukcijska nestabilnost, ki se je odražala v globokih razpokah in steni, debeli le 15 centimetrov v najvišji etaži, je zahtevala obsežno statično sanacijo z obbetoniranjem temeljev, obzidavo, injektiranjem in vgradnjo jeklenih vezi.⁴⁸

Po odstranitvi dotrajanih delov ometa obstoječe južne stene zahodnega trakta so se razkrili nekdanji prehodi in lokacije peči, ki pričajo o času, ko se je trakt nadaljeval proti jugu. Pod plastjo s konca 19. stoletja je bil dokumentiran starejši gladek omet z vrezano letnico 1886, ki je ohranjen tudi pod edinim preostalim zunanjim opornikom.⁴⁹

⁴⁶ Prav tam.

⁴⁷ ZAC 0008, Okrožni urad Celje, šk. 131.

⁴⁸ Obbetoniranje temeljev pomeni dodatno utrditev obstoječih temeljev z betonom, s čimer se izboljša nosilnost in stabilnost zidu. Obzidava je dodajanje nove zidane plasti na notranji strani obstoječega zidu, s katero se poveča njegova debelina in nosilnost. Injektiranje je postopek, pri katerem se v razpoke in votline v zidovju pod tlakom vbrizga vezivni material, da se zapolnijo praznine, poveže zidna struktura in prepreči nadaljnje razpadanje. Jeklene vezi so kovinski elementi, s katerimi se med seboj povežejo zidovi in stropne konstrukcije, kar izboljša potresno in statično stabilnost objekta.

⁴⁹ Dva opornika so porušili ob sanaciji na začetku 21. stoletja.

Slika 14: Zahodni trakt leta 2022 pred obnovo (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Današnja podoba fasade s trikotnim zatrepom, maltastim medetažnim pasom in preprostimi maltastimi okviri sledi prenovi iz časa magdalenk, ki so se temeljitejšje prenove zahodnega trakta lotile konec 19. stoletja.⁵⁰ Glavni identifikacijski element je okroglo polje nad oknom drugega nadstropja z inicialkama MM in križem, kar se nedvomno nanaša na red magdalenk (Marija Magdalena). Sondažne raziskave so razkrile tako barvno podobo polja, ki je bilo v originalu modro, kakor tudi fasade, ki je bila bela.⁵¹

Z izvedenimi posegi na južni fasadi ni bila le trajno rešena konstrukcijska problematika, temveč je bila objektu povrnjena avtentična podoba s konca 19. stoletja, ko je zahodni trakt dobil svojo dokončno funkcionalno in estetsko obliko.

⁵⁰ Leta 1898 je iz Radeljce na Dolenjskem v Studenice prišla še druga skupina sester. Ker v prvi stavbi (upravni stavbi ali graščini), kjer so bivale studeniške sestre, ni bilo dovolj prostora, so se lotile obnove zahodnega trakta, v katerem so uredile tudi sobe. NŠAM, Magdalenke v Studenicah, kronika magdalenk, str. 38–39.

⁵¹ Kostanjšek Brglez, Studenice – Samostan dominikank, Rezultati sondažnih raziskav, potek obnove in predlog ureditve južne in vzhodne fasade zahodnega samostanskega trakta, marec 2023, str. 1. Skrajno desno okno v prvem nadstropju je bilo naknadno povišano in razširjeno (med obnovo 2023 je bilo zmanjšano na prvotno velikost, tj. poenoteno z drugimi okni). Vratna odprtina v desni osi v pritličju, ki je bila kasneje (verjetno v obdobju, ko je bil objekt stanovanjski) zožena in znižana, je bila med obnovo 2023 povrnjena v originalno velikost. Popravljen je bil tudi edini preostali opornik; kletni okni, ki so ju na začetku 21. stoletja zazidali, sta bili ponovno odprti.

Slika 15: Južna fasada zahodnega trakta po obnovi (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

V nasprotju z južno steno so bila dela na zahodni fasadi manj obsežna, saj je bila ta temeljito obnovljena že ob predhodni v začetku 21. stoletja. Takrat so bili odkriti srednjeveški kamniti okenski okviri in rekonstruiran prvotni omet. V sklopu zadnje obnove so bili zato izvedeni le nujni popravki na mestih vgradnje jeklenih elementov in restavrirani kamniti okvirji, celotna fasada pa je bila prebeljena z apnom. Ponovno je bila izvedena tudi tanka horizontalna črta v opečni barvi, ki označuje mejo med srednjeveškim delom stene in baročnim poviškom.

PREZENTACIJA BAROČNE FAZE VZHODNE DVORIŠČNE FASADE ZAHODNEGA TRAKTA

Vzhodna fasada je bila zaradi stabilizacijskih posegov v preteklosti, vremenskih vplivov ter nevzdrževanja tako uničena, da popravilo ni bilo mogoče (luščenje, nesprijetost s podlago). Sprejeta je bila odločitev, da se odstrani do zidu in da se izvede nov apnen omet. Sondažne raziskave, opravljene pred začetkom odstranjevanja ometa, so dale informacije, da je pod zadnjo plastjo na nekaj mestih apnen baročni omet, pod recentnimi plastmi beleža pa preprosta baročna fasadna členitev in poslikave v črni in sivi barvi.⁵² Parcialno

⁵² Kostanjšek Brglez, Rezultati sondažnih raziskav, potek obnove in predlog ureditve južne in vzhodne fasade zahodnega samostanskega trakta, marec 2023 (ZVKDS, osebni arhiv, arhiv podjetja Enertec). Gl. za celotno poglavje.

ohranjeni poslikani deli so dali dovolj podatkov za osnovno analizo, natančen izris in izvedbo oziroma ponovitev baročne členitve na novem ometu.

Slika 16: Okrasje okrog okna na vzhodni steni, južno od stopnišča in jaška za dvigalo (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Zadnja plast fasade trakta je bila sočasna z južno, torej s konca 19. stoletja. Takrat so predelali tudi vse okenske odprtine v prvem in drugem nadstropju, in sicer tako, da so jih povečali po višini, pri čemer so se spremenili tudi proporci fasade. Okna v drugem nadstropju so povečali manj od tistih v prvem. Vse okenske odprtine so nato poudarili z maltastimi okviri; med okni prvega in drugega nadstropja so izvedli maltast horizontalni pas. Verjetno že pred omenjenimi posegi, v drugi polovici 19. stoletja, so za približno 40 do 50 centimetrov dvignili ostrešje in naredili preprost maltast spodžlebljen venčni zidec, ki ga prejšnja, baročna fasada ni imela.⁵³

Baročna poslikava je fasado členila s horizontalnimi v omet vrezanimi linijami v sivi barvi, okna drugega nadstropja pa so poudarjali ušesasti okvirji

⁵³ Baročni omet je pri vrhu upognjen nekoliko navznoter, kar potrjuje, da prej spodžlebljenega venčnega zidca ni bilo in da je bila fasada v zgornjem delu, pod streho, ravno zaključena. Za ostrešje glej poglavje *Južni del kompleksa z vidika dendrokronoloških in radiokarbonskih analiz lesenih konstrukcij*.

z akantovo ornamentiko, ki se je ohranila le parcialno. Slogovna sorodnost s sončno uro na južni cerkveni steni, ki je datirana z letnico 1737, omogoča zanesljivo datacijo v trideseta leta 18. stoletja, ko so dominikanke ob 500-letnici samostana poskrbele za celovito posodobitev kompleksa.⁵⁴ Ornamentika akantovih listov izraža značilno baročno dekorativnost, kakršno srečujemo tudi na drugih baročnih zunanjščinah in notranjščinah, tako sakralnih kot profanih objektov, med drugim v stiškem samostanu in na dvoriščnih fasadah idrijskega gradu. V Studenicah je dopolnjena z medaljoni, ki so skupaj najverjetneje nosili nek napis (ohranjene so črke v dveh medaljonih: ET in BEAT). V sklopu obnove so se okenske odprtine drugega nadstropja v spodnjem delu pozidala do baročne višine, tako da so bili lahko na nov omet v celoti izvedeni vrezani okenski okvirji, odprtine v prvem nadstropju pa so ostale nespremenjene, saj raziskave niso razkrile podatkov o njihovi velikosti (in okrašenosti) v 18. stoletju.

Preprosta fasadna členitev z v omet vrezanimi linijami in ostanki ometa z ornamentiko je bila ohranjena tudi na fasadi desno od jaška za dvigalo in stopnišča. Za razliko od fasade levo, kjer se ni okrog oken prvega nadstropja ohranil niti najmanjši element baročne ureditve, so bili desno na skrajnem levem oknu prvega nadstropja ob stopnicah odkriti ostanki vrezanega okenskega okvirja. Verjetno je poleg teh okrog oken prvega nadstropja obstajala tudi akantova poslikava. Razen nekaj kvadratnih centimetrov ometa, ki je potrdil obstoj vrezanih okvirjev, so bili vsi deli okrog oken uničeni med prenovo v začetku 21. stoletja, ko so manjša okna, kakršna so bila urejena v tridesetih letih 18. stoletja vrnili v stanje iz 17. stoletja tako, da so odstranili polnila oziroma pozidave (vključno z ometom) in pravokotne odprtine povečali na prejšnje širše in višje ter polkrožno sklenjene. Poslikan omet na nivoju drugega nadstropja je bil ohranjen le okrog srednjega okna. Medtem ko je osnovni motiv tudi v tem primeru akant, sta – namesto okroglih medaljonov – ob straneh pokončni pravokotni kartuši s polkrožnim zaključkom zgoraj in spodaj. Razlike v detajlih poslikave na levi in desni strani fasade so verjetno posledica prostoročnega risanja ali ločenega izvajanja del levo in desno od takrat obstoječega stopniščnega izzidka, morda celo nekolikošne časovne distance.

⁵⁴ Takrat so najverjetneje uredile tudi dvoriščne in stranske fasade na severnem delu kompleksa – na nekdanji upravni stavbi. Kostanjšek Brglez & Zupan, *Studeniški samostan v luči obnovitvenih posegov* (razstava).

Slika 17: Okrasje okrog okna na vzhodni steni, severno od stopnišča in jaška za dvigalo (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Slika 18: Vzhodna stena zahodnega trakta po obnovi (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Zaradi izjemne pričevalnosti najdbe – gre za edini tovrstni odkriti primer baročnega ornamentalnega okrasja na širšem območju Slovenske Bistrice – je bila sprejeta odločitev za celostno prezentacijo te faze. Obnova leta 2023 je tako vzpostavila premišljen dialog med obdobji: pritličje razkriva srednjeveške

arkade, prvo nadstropje ohranja visoko proporcionirana okna iz 19. stoletja, drugo nadstropje z restavriranim akantovim okrasjem pa kaže baročno podobo.⁵⁵ Celota tako nazorno ponazarja kompleksno gradbeno zgodovino trakta.

JUŽNI DEL KOMPLEKSA Z VIDIKA DENDROKRONOLOŠKIH IN RADIOKARBONSKIH ANALIZ LESENIH KONSTRUKCIJ

Stavbni razvoj južnega dela kompleksa, zlasti zahodnega trakta, so dodatno osvetlile naravoslovne raziskave. Pri tem sta bili uporabljeni radiokarbonska in dendrokronološka analiza za določanje starosti lesa, uporabljenega za konstrukcijske in druge elemente v različnih prostorih južnega dela samostana.⁵⁶ Rezultati so potrdili prisotnost štirih lesnih vrst: hrasta, jelke, smreke in domačega kostanja.

Od šestih vzorcev, odvzetih v pritličju nunske empore, priorata in njegovega prizidka ter na prehodu v klet so trije datirani, in sicer jelka (1603+), smreka (1617+) in jelka (1620+).⁵⁷ Glede na mesta odvzema oziroma vzorčene elemente (tramovi in preklade) je mogoče potrditi izvedbo obsežnejših gradbenih posegov v pritličju južnega dela kompleksa v 17. stoletju.⁵⁸ Portal, ki vodi iz pritličja priorata v pritličje nunske empore, je na temenu datiran v leto 1661; najpozneje takrat so bili glavni posegi zaključeni.

Vseh pet odvzetih vzorcev iz veznih tramov (vsi so hrastovi) v veliki stebriščni dvorani v prvem nadstropju zahodnega trakta je iz let od 1654+ do

⁵⁵ Skladno s to odločitvijo maltaste okenske obrobe in maltasti pasovi iz faze predelave fasade konec 19. stoletja niso bili ponovno izvedeni.

⁵⁶ Radiokarbonska datacija je raziskava, ki uporablja fizikalne in kemijske meritve za določanje starosti organskih materialov (les, kosti, žita, tkanine ipd.). Z merjenjem razmerja med ¹⁴C (razpad radioaktivnega izotopa ogljika) in stabilnim ogljikom v vzorcu lahko natančno določimo čas smrti organizma (za les to pomeni čas nastanka letnice, ki je najzgodnejši možni datum poseka), pri čemer se rezultat podaja kot verjetnostni časovni interval (običajno v razponu nekaj desetletij). Dendrokronološka datacija je metoda določanja starosti lesa na podlagi vzorca (sekvence) širin letnic, ki se primerja z absolutno referenčno kronološko lestvico za določeno regijo, s čimer se določi natančno leto (celo sezona) poseka drevesa. Medtem ko dendrokronološka datacija omogoča določitev natančnega koledarskega leta (ali sezone) poseka, radiokarbonska datacija rezultat podaja kot verjetnostni časovni interval nastanka letnice.

⁵⁷ Merela & Balzano & Krže & Pivk & Capuder & Čufar, Poročilo. Identifikacija in dendrokronološka analiza lesa iz Samostana Studenice.

⁵⁸ Dendrokronološke navedbe oziroma letnice, označene s simbolom +, določajo zgolj najzgodnejši možni datum poseka. Drevo je lahko bilo posekano leto ali celo več desetletij kasneje. Ker rob debla ni ohranjen, je bilo drevo lahko posekano leto ali celo več desetletij po nastanku zadnje datirane letnice.

1662+, kar pomeni, da je križnogrebenasto obokana dvorana v sedanji obliki iz druge polovice oziroma let malo po sredini 17. stoletja.

Na podstrešju zahodnega trakta je bilo odvzetih devet vzorcev iz leg, špirovcev in poševnih vezi. V vseh primerih gre za tesane elemente iz smreke. Samo pri eni, najstarejši legi, je bilo mogoče natančno določiti leto poseka drevesa (1831), ostali vzorci pa so glede na analize od dveh do štirih desetletij mlajši (datirani v leta od 1851+ do 1868+).⁵⁹ Glavnina ostrešja zahodnega samostanskega trakta je torej iz druge polovice 19. stoletja.

Na treh vzorcih je bila opravljena radiokarbonska analiza. Vzorčen je bil manjši kos lesene zagozde, vzete iz dela kamnitega okenskega okvira; vzdan je bil v ostenje srednjeveškega okna, ki so ga v baroku, ko so v dvorani prvega nadstropja naredili večja okna in s tem spremenili tudi ritem odprtín, zazidali. Med posegi leta 2023 je bilo ostenje odprto in konservirano. Odvzet vzorec je datiran v obdobje okoli leta 950.⁶⁰ Rezultat ne določa gradbene faze, a priča o uporabi starejšega materiala.⁶¹ Drug vzorec je bil odvzet na hodniku ob dvorani. Gre za manjši kos lesa, uporabljen za zagozdo/polnilo v vogalu kamnitega okenskega okvirja na nekdanji zunanji vzhodni steni zahodnega trakta. Vzorec je datiran v obdobje okoli leta 1600 (največja verjetnost je, da je iz časa med 1490 in 1662, a bi bilo lahko drevo ob poseku tudi starejše ali bistveno mlajše).⁶² Vzorčen je bil še majhen košček lesa, vzet iz apnenega ometa na nekdanji vzhodni zunanji steni trakta v prvem nadstropju. Datiran je v obdobje okoli leta 1550, a je razpon možnega poseka tudi pri tem vzorcu zelo velik.⁶³

Radiokarbonska analiza za razliko od dendrokronološke ni dala zanesljivih podatkov, saj so izjemna odstopanja v možnih časih smrti organizma. Rezultati so zato pri določanju posameznih gradbenih faz pravzaprav neuporabni, medtem ko rezultati dendrokronološke analize bistveno bolje osvetljujejo čas večjih posegov in pomagajo pri analizi stavbnega razvoja. Ključne gradbene faze južnega dela kompleksa so bile izvedene v 17. stoletju, medtem ko podatki o mlajšem lesu z ostrešja dokumentirajo temeljito obnovo v 19. stoletju.

⁵⁹ Datacije vzorcev: 1851 + 4, 1854 + 4 do 5, 1860 + 9 do 10, 1861 +, 1863 + 1 do 2, 1863 + 4 do 5, 1868 + 1 do 2. Kadar letnica poleg simbola + vključuje tudi oceno (npr. 1860 + 9 do 10), gre za analitični izračun manjkajočih letnic na podlagi njihove povprečne širine. V tem primeru je časovni okvir poseka mogoče določiti natančneje; navedeni primer (1860 + 9 do 10) tako pomeni, da je bilo drevo posekano najverjetneje med letoma 1869 in 1870.

⁶⁰ Razpon med 883 in 997. Merela & Balzano & Krže & Pivk & Capuder & Čufar, Poročilo. Identifikacija in dendrokronološka analiza lesa iz Samostana Studenice.

⁶¹ Morda je pripadal kakšni starejši stavbi, ki je stala v bližini.

⁶² Merela & Balzano & Krže & Pivk & Capuder & Čufar, Poročilo. Identifikacija in dendrokronološka analiza lesa iz Samostana Studenice.

⁶³ Prav tam.

IZKOPAVANJA IN ARHEOLOŠKE NAJDBE OB JUŽNI STENI ZAHODNEGA TRAKTA

Zaradi potrebne utrditve petnajst metrov dolge južne stene zahodnega trakta, ki je v spodnjem delu vkopana v zemljo, so vzdolž nje v širini treh metrov in pol izvedeni obsežni izkopi do globine štirih metrov, kar je omogočilo tudi izvedbo arheoloških raziskav. Odkriti so bili trije zidovi, potekajoči v smeri sever – jug. Pripadali so zdaj porušenemu delu samostana, ki se je nadaljeval v južni del zahodnega trakta in v južni trakt. Na območju prehoda zahodnega trakta v južni trakt je bil na lokaciji križnega hodnika odkrit ostanek oboka, grajenega z opeko, kar potrjuje, da je bilo pritličje obokano. Obstoje križno-grebenasto obokanega križnega hodnika potrjuje tudi načrt samostana iz leta 1816).⁶⁴ Na dnu izkopa je bil identificiran opečni tlak.⁶⁵ Vse tri omenjene zidove so magdalenke ob koncu 19. stoletja, ko so nekdanjo notranjo steno zahodnega trakta po celotni višini in širini spremenile v zunanjo in ji nadele fasado, uporabile kot temelje za opornike, od katerih je ohranjen le še južni.

Slika 19: Izkopi na območju južnega dela zahodnega trakta (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

⁶⁴ Na načrtu iz leta 1816 (op. 47) so ob križnogrebenasto obokanem hodniku označeni tudi drugi prostori južnega trakta. ZAC 0008, Okrožni urad Celje, šk. 131.

⁶⁵ Merela & Balzano & Krže & Pivk & Capuder & Čufar, Poročilo. Identifikacija in dendrokronološka analiza lesa iz Samostana Studenice.

Po celotnem območju je bilo v ruševinskem nasutju najdenih več opečnih in kamnitih tlakovcev, kamnoseško obdelanih ostankov polkrožno sklenjenega portala, delov stebrov, odlomkov stekleničk, glazirane in neglazirane lončenine, pečnic, vrtnega orodja, živalskih kosti, fragmentov poslikanega ometa in drugih manjših najdb iz različnih obdobij.

Slika 20: Kosi lončevine in grabljice iz nasutja ob južni steni (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Na območju vogala križnega hodnika je bil najden vzidan kamnoseško obdelan kos, ki se po profilaciji ujema s kosi, vzidanimi v vogale kapele na vrtu.⁶⁶ Verjetno kosi pripadajo prav gotskemu križnemu hodniku, katerega ruševine so bile v času, ko so v Studenice prišle magdalenke, še tam. To potrjujejo tako arhivski viri kot količina kamnitih kosov (domnevno fragmentov stebrov), ki so jih uporabile za konstrukcijsko ojačitev in estetski poudarek vogalov

⁶⁶ Omenjeni vzidan kamnit kos, najden med stabilizacijskimi deli, je bil pred ponovnim zasutjem dokumentiran. V času obsežne obnove, ki je potekala od leta 2005, so v nasuti zemlji ob potoku, v odstranjenem nasutju v kleti in v odstranjenih nasutjih nad oboki v samostanskih prostorih našli več kamnoseško obdelanih kosov. Kosa, najdena ob potoku, sta (kakor kosi, vzidani v vogala kapele na vrtu), obdelana kot steber in na obeh straneh zaključena z obliko ozkega žlebasto profiliranega klina s prstanom. Glede na obliko in dimenzije (75 cm po dolžini) bi lahko bila del delilnega stebra velikega cerkvenega okna ali delilnega portala, morda tudi del okna križnega hodnika. Horvat, *Obnova samostana Studenice*, str. 169.

kapele, zgrajene leta 1900.⁶⁷ Kapela stoji na masivnem kamnitem vogalnem prečniku, na mestu nekdanjega jugozahodnega vogala oziroma stičišča južnega in zahodnega trakta.

Poleg pomembnih arhitekturnih elementov in strukturnih zidov so bile v ruševinskem nasutju najdene številne manjše najdbe (ostanki premičnin oziroma uporabnih predmetov), ki omogočajo vpogled v vsakodnevno življenje samostana skozi stoletja.

Skupno je bilo evidentiranih 20 novoveških odlomkov glazirane lončnine. Med najdbami izstopa krožnik iz beloprstene keramike s poslikavo modre barve z motivom dunajskega obroba. Glede na analogije⁶⁸ ga je mogoče umestiti v sredino oziroma drugo polovico 19. stoletja.⁶⁹ Istemu kosu pripada dno, na katerem je znak »DEUT: THAL BEI ZILLI«, ki je pripadal leta 1815 ustanovljeni tovarni keramičnih izdelkov iz Nemškega dola (Deutschenthal; zdaj Slovenski dol). Ta je med letoma 1853 in 1896 uporabljala znak, kakršen je na najdenem kosu,⁷⁰ kar potrjuje nastanek krožnika v tem obdobju.

Med zanimivejšimi kosi sta tudi dva glazirana vodoravna ročaja, verjetno del krožnika ali sklede, katerima arheologi niso našli primerjav v slovenskem prostoru in sta po obliki najbližje ročajem na skledi iz lekarne na najdišču v nemškem mestu Heidelberg, umeščene v 16. stoletje.⁷¹

Od drugih kosov velja omeniti odlomek glaziranega lončka, ki je znotraj bele barve, zunaj pa je rjav in imitira lesen sod s kovinskimi obroči. Odlomek lončka ni datiran, kakor tudi ne odlomek trinožnika z glazirano notranjo površino, ki sta bili v uporabi daljše časovno obdobje, vse od srednjega veka.⁷²

Najdenih je bilo tudi 23 odlomkov pečnic različnih odtenkov zelene barve, na podlagi česar se sklepa, da so pripadale več pečem.⁷³

⁶⁷ Medtem ko je bil med obsežnim izkopom, izvedenim v sklopu sanacije južne stene, najden samo en tak kos, so magdalenke očitno našle precej nepoškodovanih kosov, ki so jih uporabile pri gradnji kapele. O ruševinah, ki so ostale po požaru v 18. stoletju in jih je dal samostan odpeljati: *ŽA Studenice*, župnijska kronika, str. 6.

⁶⁸ Soroden je keramiki, najdeni v Mrzlem dolu pri Ivančni Gorici. Vinder, Poročilo o opravljenih arheoloških raziskavah ob gradnji zaradi utrditve južne stene zahodnega trakta samostana v Studenicah.

⁶⁹ Prav tam.

⁷⁰ Prav tam.

⁷¹ Prav tam.

⁷² Prav tam.

⁷³ Prav tam.

Slika 21: Odlomki lončenine iz nasutja ob južni steni (foto: Jasna Vinder)

Slika 22: Odlomki steklenič iz nasutja ob južni steni (foto: Jasna Vinder)

Arheološke najdbe so potrdile tudi obstoj samostanske lekarne, ki je v virih in literaturi posredno izpričana.⁷⁴ Vsaj nekateri od osmih popisanih odlomkov steklenih posod oziroma steklenič so pripadali lekarniškemu

⁷⁴ Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 121.

inventarju, med temi gotovo odlomek steklenice z ozkim vratom, ki bi lahko bil del posode, podobne tistim iz že omenjene lekarne v Heidelbergu.⁷⁵

V vzhodnem delu zasutega trakta, na območju križnega hodnika, se je ohranilo precejšnje število do le nekaj kvadratnih centimetrov velikih odlomkov poslikanega ometa. Poslikava je izvedena na apneni belež (secco tehnika) in je zelo občutljiva na vlago. Zaradi majhnosti delcev ni mogoče rekonstruirati večjih vzorcev. Na posameznih kosih je mogoče prepoznati bele križe v rdečih kvadratih, ki bi lahko bili del bordure. Na enem od fragmentov je morda upodobljen del sivega oblačila, senčenega s črno barvo, tanke rjave vijuge pa bi lahko predstavljale lase ali živalsko dlako. V belem ovalu na sivi podlagi bi lahko prepoznali oko, več pa je kosov z vzporednimi tankimi pasovi v rdeči, beli, sivi in črni barvi.⁷⁶

Slika 23: Zahodni trakt po obnovi (foto Simona Kostanjšek Brglez)

V sklopu raziskav so bile na območju porušenega vzhodnega trakta ponovno prezentirane tudi notranje kamnite stopnice, odkrite že v devetdesetih letih 20. stoletja. Arheološke raziskave so tako dokumentirale nadaljevanje zahodnega trakta proti jugu in njegovo povezavo z nekdanjim južnim traktom s križnim hodnikom, kar omogoča natančnejše razumevanje tlorisne

⁷⁵ Vinder, Poročilo o opravljenih arheoloških raziskavah ob gradnji zaradi utrditve južne stene zahodnega trakta samostana v Studenicah.

⁷⁶ Prav tam.

zasnove celotnega kompleksa. Odkriti zidovi in obok potrjujejo obstoj obokanega pritličja ter strukturo nekdanjih povezav med trakti, medtem ko drobne najdbe pričajo o materialni kulturi in vsakdanjem življenju redovnic skozi več stoletij. Vsi ti izsledki pomembno osvetljujejo podobo južnega dela samostana, ki je bil v požaru leta 1788 najbolj prizadet in je danes ohranjen le še v zahodnem traktu ter v temeljih in strukturah pod zemeljskim površjem.

SKLEP

Zadnja obnovitvena dela v samostanu Studenice so omogočila dokumentiranje in kritično ovrednotenje arhitekturnih ter umetnostnih faz južnega dela samostanskega kompleksa, zlasti zahodnega trakta in nunske empore. Sončažne raziskave v nunski empori so prinesle ikonografsko revizijo: prepoznavanje prizorov iz življenja sv. Janeza Krstnika (Rojstvo sv. Janeza Krstnika in Krst v Jordanu) namesto dosedanje opredelitve Marijine smrti.

Raziskave in dela na fasadah zahodnega trakta so omogočili prezentacijo baročne faze z ornamentalnim okrasjem na vzhodni fasadi in mlajše faze s konca 19. stoletja na južni fasadi. Izkopi ob južni steni so dodatno razjasnili in dokumentirali tlorisno zasnovo porušenega južnega dela zahodnega trakta s preходом v južni trakt, medtem ko so drobne arheološke najdbe potrdile obstoj samostanske lekarne. Izvedeni posegi v notranjščini in zunaj so tako omogočili jasnejše razumevanje stavbnega razvoja in materialne kulture danes precej okrnjenega samostanskega kompleksa. Nova odkritja predstavljajo izhodišče za nadaljnje raziskave, ki bodo omogočile še natančnejšo analizo razvoja kompleksa in umestitev Studenic v širši srednjeevropski prostor. Prispevek omogoča tudi ikonografske študije in primerjave z drugimi, zlasti ženskimi samostani v Sloveniji in tujini.

IZJAVA O RAZISKOVALNIH PODATKIH

Članek ne temelji na objavljenih in dostopnih raziskovalnih podatkih, ampak na lastnem raziskovalnem delu in neobjavljenih virih. Uporabljeni javno dostopni viri in literatura so navedeni v seznamu virov in literature.

VIRI IN LITERATURA

Viri

NŠAM, Nadškofijski arhiv Maribor

– Magdalenke v Studenicah, kronika magdalenk 1870–1944

ZAC, Zgodovinski arhiv Celje

– Okrožni urad Celje, šk. 131, Plan des Exnonen Klosters zu Studenitz

ZRC SAZU, UIFS

– Terenski zapiski Franceta Steleta, LXXXVI, 9. 9. 1947

– Terenski zapiski Franceta Steleta, CXXI, 24. 4. 1954

Župnijski arhiv (ŽA) Studenice

– Gedenk=Buch der Kuratie h. Dreikönig in Studenitz errichtet im Jahre 1856 von J. A. Kurat (župnijska kronika)

– Razni zgodovinski podatki za kroniko

Drugi viri

Dolinšek, Blaž. Strokovno mnenje o gradbeno konstrukcijskem stanju samostana Studenice pri Poljčanah, februar 2023, arhiv Centra za materiale in konstrukcije, Gradbeni inštitut ZRMK, Ljubljana.

Ježovnik, Miran. Poročilo o ogledu Samostana dominikank v Studenicah, EŠD 707, maj 2022, arhiv ZVKDS, OE Maribor.

Klemenčič, Kristina & Krajnc, Eva Lucija. Konservatorsko-restavratorsko poročilo. Delavnica Studenice, Studenice – samostan dominikank, maj 2024, arhiv Oddelka za restavratorstvo, Akademija za likovno umetnost in oblikovanje.

Kostanjšek Brglez, Simona. Studenice – Samostan dominikank, Rezultati sondažnih raziskav, potek obnove in predlog ureditve južne in vzhodne fasade zahodnega samostanskega trakta, marec 2023, arhiv ZVKDS, arhiv podjetja Enertec.

Kostanjšek Brglez, Simona. Vloga za umestitev nunske empore v Studenicah v letni program Restavratorskega centra, 18. 8. 2023, arhiv Restavratorskega centra ZVKDS, arhiv podjetja Enertec.

Kostanjšek Brglez, Simona. Samostan Studenice, Preventivno sondiranje zahodne empore in priprava restavratorsko konservatorskega projekta. Dodatek k vlogi za umestitev raziskav nunske empore v Studenicah v letni program Restavratorskega centra, 6. 10. 2023, arhiv Restavratorskega centra, ZVKDS, arhiv podjetja Enertec.

Merela, Maks & Balzano, Angela & Krže, Luka & Pivk, Meta & Capuder, Martin & Čufar, Katarina. Poročilo. Identifikacija in dendrokronološka analiza lesa iz Samostana Studenice, maj 2024, arhiv Katedre za tehnologijo lesa, Oddelek za lesarstvo, Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani.

Nylander, Nastja. Poročilo o konservatorsko restavratorskih raziskavah – restavratorsko sondiranje, oktober 2025, arhiv ZVKDS OE Maribor, arhiv Restavratorskega centra ZVKDS.

Poročilo o opravljenem spomeniškovarstvenem projektu v letu 2023, arhiv ZVKDS, OE Maribor, arhiv podjetja Enertec.

Poročilo o opravljenem spomeniškovarstvenem projektu v letih 2023–2025, arhiv ZVKDS, OE Maribor, arhiv podjetja Enertec.

Vinder, Jasna. Poročilo o opravljenih arheoloških raziskavah ob gradnji zaradi utrditve južne stene zahodnega trakta samostana v Studenicah, junij 2024, arhiv ZVKDS, OE Maribor, arhiv podjetja PJP.

Literatura

Curk, Jože. Studenice – pomemben spomenik naše umetnostne zgodovine, *Časopis za zgodovino in narodopisje* = *Review for history and ethnography* 51 (1980), št. 2, str. 284–310.

Jeffrey F. Hamburger. *The Visual and the Visionary: Art and Female Spirituality in Late Medieval Germany*, New York: Zone books, 1998.

Horvat, Alenka. Upravna stavba samostana dominikank v Studenicah, nova odkritja o zgodovini nastanka. *Letno poročilo* 1999. Maribor: Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor, 2001.

Horvat, Alenka. Obnova samostana Studenice. *Zbornik občine Slovenska Bistrica*, 3. Slovenska Bistrica: Zavod za kulturo Slovenska Bistrica, 2009, str. 160–174.

Höfler, Janez. *Srednjeveške freske v Sloveniji*. 4, Vzhodna Slovenija. Ljubljana: Družina, 2004.

Kostanjšek Brglez, Simona & Urlep, Lilijana. *Studenice, drobci iz zgodovine samostana*. Nadškofijski arhiv Maribor, Občina Poljčane in Zgodovinsko društvo dr. Jožeta Koropca Slovenska Bistrica, 2025 (razstavni panoji).

Kostanjšek Brglez, Simona & Zupan, Alenka. *Studeniški samostan v luči obnovitvenih posegov*. Zadruga Živo Gnezdo, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Slovensko konservatorsko društvo in Občina Poljčane (razstavni panoji).

Kovačič, Fran. Zbelovo, Studenice, Studeniški požar l. 1788. *Časopis za zgodovino in narodopisje* = *Review for history and ethnography* (1905), št. 1/2, str. 78–82.

Laske, Katja & Holl, Oskar & Dobschütz, Renate & Jaszai, Geza, Taufe Jesu. *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 4 (gl. ur. Katja Laske & Oskar Holl). Rim, Freiburg, Basel, Dunaj: Herder, 1972.

Menoni, Simona. Preliminarna ocena novoodkritih stenskih slikarij na območju mariborske območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (1990–2013). *Varstvo spomenikov* (2016), št. 49, str. 91–111.

Mlinarič, Jože. *Studeniški dominikanski samostan: ok. 1245–1782*. Celje: Mohorjeva družba, 2005.

Oter Gorenčič, Mija. *Deformis formositas ac formosa deformitas: samostanska stavbna plastika 12. in 13. stoletja v Sloveniji*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2009.

Zadnikar, Marijan. *Romanika v Sloveniji. Tipologija in morfologija sakralne arhitekture*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.

Weis Elisabeth, Johannes der Täufer. *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 7 (gl. ur. Karl Georg Kaster). Rim, Freiburg, Basel, Dunaj: Herder, 1974, str. 164–190.

STAVBNA ZGODOVINA IN UMETNOSTNA DEDIŠČINA STUDENIŠKEGA SAMOSTANA V LUČI OBNOVE 2022–2025

Povzetek

Članek obravnava rezultate interdisciplinarnih (umetnostnozgodovinskih, arheoloških in naravoslovnih) raziskav in obnovitvenih posegov v samostanu Studenice, izvedenih med letoma 2022 in 2025. Po daljšem obdobju propadanja je novi lastnik, podjetje Enertec, pristopil k nujni statični sanaciji in obnovi južnega dela kompleksa z zahodnim traktom ter nunsko emporo. Vzporedno potekajoče raziskave, ki so obsegale umetnostnozgodovinske študije, sondažne raziskave ometov in beležev, arheološke raziskave z izkopavanji ter naravoslovne metode datiranja (dendrokronologijo in radiokarbonsko analizo), so prinesle nove podatke o stavbnem razvoju kompleksa od 13. do konca 19. stoletja.

Osrednji umetnostnozgodovinski prispevek predstavlja ikonografska reinterpretacija fresk na vzhodni steni nunske empole. Na podlagi primerjav s srednjeevropskimi vzporednicami (npr. Giotto v Padovi, stolnica v Krki) je postavljena teza, da sta prizora, od katerih je bil eden v preteklih interpretacijah opredeljen kot Marijina smrt, ikonografsko povezana z življenjem sv. Janeza Krstnika (Rojstvo sv. Janeza Krstnika in Jezusov krst v Jordanu). S sondažnimi raziskavami je bilo ugotovljeno, da so se barvne plasti poleg vzhodne stene ohranile tudi na drugih delih nunske empole.

V notranjščini zahodnega trakta so raziskave v prvem nadstropju razkrile večfazni razvoj stebriščne dvorane z arkadnim hodnikom in prostora južno ob dvorani. Najdba srednjeveških oken, grafitov in predbaročnih opečnih stopnic priča o nenehnem prilagajanju prostorov. Dendrokronološke analize lesenih elementov so potrdile obsežno barokizacijo dvorane v drugi polovici 17. stoletja in celovito sanacijo ostrešja v drugi polovici 19. stoletja.

Zunanjščina objekta je bila obnovljena v skladu z ugotovitvami sondažnih raziskav. Na vzhodni dvoriščni fasadi sta bila na podlagi sledi ušesastih okvirov in horizontalnih črt na novem ometu ponovljena baročna fasadna členitev in restavriran fragmentarno ohranjen baročni poslikan omet z naslikanim akantovim okrasjem okrog oken. Ureditve baročne fasade je mogoče umestiti v trideseta leta 18. stoletja in povezati s praznovanjem 500-letnice samostana. Južna stena je bila v celoti statično sanirana, fasada pa prezentirana v podobi iz časa magdalenk (konec 19. stoletja), vključno z modrim medaljonom z inicialkama MM in križem.

Arheološke raziskave z izkopavanji ob južni steni zahodnega trakta so z odkritjem temeljev, zidov in nastavkov obokov dokumentirale porušen del južnega dela zahodnega trakta in križni hodnik na prehodu v južni trakt, ki je bil poškodovan v požaru leta 1788. Drobne najdbe, kot so lekarniško steklo, pečnice in keramika, nudijo vpogled v materialno kulturo in vsakdanje življenje redovnic.

BUILDING HISTORY AND ARTISTIC HERITAGE OF THE STUDENICE CONVENT IN THE LIGHT OF THE 2022–2025 RESTORATION

Summary

The article presents the results of interdisciplinary research—art historical, archaeological, and scientific—as well as conservation interventions carried out at the Studenice convent between 2022 and 2025. After a prolonged period of deterioration, the new owner, the company Enertec, initiated the necessary structural consolidation and restoration of the southern part of the complex, including the western wing and the nuns' choir. At the same time, extensive research was undertaken, including art-historical studies, stratigraphic probes of plasters and paint layers, archaeological excavations, and scientific dating methods such as dendrochronology and radiocarbon analysis. These investigations provided new insights into the architectural development of the complex from the thirteenth to the late nineteenth century.

The central art-historical contribution of the study is a new iconographic interpretation of the frescoes on the eastern wall of the nuns' choir. On the basis of comparisons with Central European parallels (such as Giotto's frescoes in Padua and the cathedral at Gurk), the article proposes that the two scenes—one of which had previously been interpreted as the Death of the Virgin—are in fact iconographically connected with the life of St John the Baptist, representing the Birth of St John the Baptist and the Baptism of Christ in the Jordan. Stratigraphic investigations have further demonstrated that painted layers were preserved not only on the eastern wall but also in other parts of the nuns' choir.

Inside the western wing, investigations on the first floor revealed a multi-phase development of the columned hall with an arcaded corridor and the room located to the south of the hall. The discovery of medieval windows, graffiti, and pre-Baroque brick stairs attests to the continuous adaptation of these spaces. Dendrochronological analyses of wooden structural elements confirmed an extensive Baroque transformation of the hall in the second half of the seventeenth century and a comprehensive reconstruction of the roof structure in the second half of the nineteenth century.

The exterior of the building was restored in accordance with the results of stratigraphic investigations. On the eastern courtyard façade, the Baroque façade articulation was recreated on the basis of traces of eared window frames and horizontal lines in the new plaster, and a fragmentarily preserved painted Baroque façade decoration with acanthus ornament around the windows was restored. The Baroque façade decoration can be dated to the 1730s and associated with the celebration of the 500th anniversary of the convent. The southern wall was fully structurally stabilised, and the façade was presented in the form it had during the period of the Magdalene sisters in the late nineteenth century, including the blue medallion with the initials MM and a cross.

Archaeological excavations along the southern wall of the western wing, through the discovery of foundations, walls, and vault springings, documented the destroyed southern part of the western wing and the cloister at the transition to the southern wing, an area that was damaged in the fire of 1788. Small finds, such as pharmaceutical glass, stove tiles, and pottery, provide insight into the material culture and everyday life of the nuns.

BAUGESCHICHTE UND KÜNSTLERISCHES ERBE DES KLOSTERS STUDENICE IM LICHT DER RESTAURIERUNG 2022–2025

Zusammenfassung

Der Beitrag behandelt die Ergebnisse interdisziplinärer Untersuchungen (kunsthistorischer, archäologischer und naturwissenschaftlicher Art) sowie konservatorischer Maßnahmen im Kloster Studenice, die zwischen 2022 und 2025 durchgeführt wurden. Nach einer längeren Phase des Verfalls leitete der neue Eigentümer, das Unternehmen Enertec, die dringend erforderliche statische Sicherung und Restaurierung des südlichen Teils der Anlage mit dem Westtrakt sowie der Nonnenempore ein. Die parallel durchgeführten Untersuchungen, die kunsthistorische Studien, Sondierungen der Putz- und Tünchschichten, archäologische Untersuchungen mit Ausgrabungen sowie naturwissenschaftliche Datierungsmethoden (Dendrochronologie und Radiokarbonanalyse) umfassten, erbrachten neue Erkenntnisse zur baulichen Entwicklung der Anlage vom 13. bis zum Ende des 19. Jahrhunderts.

Den zentralen kunsthistorischen Beitrag bildet die ikonografische Neuinterpretation der Fresken an der Ostwand der Nonnenempore. Auf der Grundlage von Vergleichen mit mitteleuropäischen Parallelen (z. B. Giotto in Padua, Dom zu Gurk) wird die These aufgestellt, dass die beiden Szenen, von denen eine in früheren Interpretationen als Tod Mariens gedeutet wurde, ikonografisch mit dem Leben des hl. Johannes des Täufers verbunden sind (Geburt des hl. Johannes des Täufers und Taufe Jesu im Jordan). Durch Sondierungen wurde festgestellt, dass sich Farbschichten nicht nur an der Ostwand, sondern auch in anderen Bereichen der Nonnenempore erhalten haben.

Im Inneren des Westtrakts legten die Untersuchungen im ersten Obergeschoss eine mehrphasige Entwicklung des Säulensaals mit Arkadengang sowie des südlich an den Saal angrenzenden Raumes offen. Die Entdeckung mittelalterlicher Fenster, von Graffiti und vorbarocker Ziegeltreppen zeugt von der kontinuierlichen Anpassung der Räume. Dendrochronologische Analysen der Holzelemente bestätigten eine umfassende Barockisierung des Saals in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts sowie eine vollständige Sanierung des Dachstuhls in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts.

Das Äußere des Gebäudes wurde entsprechend den Ergebnissen der Sondierungen restauriert. An der östlichen Hoffassade wurde auf der Grundlage von Spuren geordneter Rahmungen und horizontaler Linien die barocke Fassadengliederung im neuen Putz wiederaufgenommen; zugleich wurde der fragmentarisch erhaltene barocke bemalte Putz mit gemaltem Akanthusdekor um die Fenster restauriert. Die Gestaltung der barocken Fassade lässt sich in die 1730er Jahre datieren und mit den Feier zum 500-jährigen Bestehen des Klosters in Verbindung bringen. Die Südwand wurde vollständig statisch saniert, während die Fassade in ihrem Erscheinungsbild aus der Zeit der Magdalenerinnen (Ende des 19. Jahrhunderts) präsentiert wurde, einschließlich des blauen Medaillons mit den Initialen MM und einem Kreuz.

Archäologische Untersuchungen mit Ausgrabungen entlang der Südwand des Westtrakts dokumentierten durch die Freilegung von Fundamenten, Mauern und Gewölbeansätzen den zerstörten Abschnitt des südlichen Teils des Westtrakts sowie den Kreuzgang am Übergang zum Südtrakt, der bei dem Brand von 1788 beschädigt worden war. Kleinfunde wie Apothekenglas, Ofenkacheln und Keramik geben Einblick in die materielle Kultur und das Alltagsleben der Nonnen.